

Waiting For Lefty: Oluşumsal Yapısalcı Çözümleme Örneği

Ahmet BEŞE (*)

Öz: Amerika'da 1929-1940 yılları arasında yaşanan gelişmeler ülkenin toplumsal tarihi açısından en çarpıcı dönemdir. 'Büyük Bunalım' (Great Depression) yılları olarak da kayda geçen bu dönemde yaşanan ekonomik kriz, işsizlik ve kıtlık özellikle işçi sınıfında ve alt-orta sınıfta yıkıma neden olur. Ülkenin dört bir yanında işçilerin öncülüğünde kurulan sendikal gruplar sistemi sorgular ve çözüm yolları ararlar. Dönemin yazar, sanatçı ve düşünürleri de işçi hareketine destek olmak amacıyla yazın ve sanat üretme uğraşına girerler. Bütün sanatlar içinde topluma en yakın olan tiyatro sanatı ve genç kuşak yazarlar kurdukları 'İşçi Tiyatroları' gruplarıyla kışkırtıcı propaganda (agitation propaganda) türünde oyunlar sahnelerler. Bu gruplardan 'Group Tiyatrosu' (Group Theatre) oyunculuğu yapmakta olan Clifford Odets'in 1935 yılında sahneye koyduğu *Waiting for Lefty*, dönemin sorunlarını yansıtan en etkili oyun olarak kabul edilmektedir. *Waiting for Lefty*, 5 Ocak 1935'te sahne bulmasının hemen ardından ülkenin her tarafında çeşitli iş kollarındaki işçiler tarafından benimsenerek önce ulusal boyutta sonra da etkisini uluslararası alanda gösterir. Bu çalışmanın amacı Amerika'da bir döneme damgasını vuran ve dünyaca üne kavuşan oyunu oluşumsal yapısalcı (structuralisme génétique) yöntemle çözümlemektir.

Anahtar Kelimeler: Amerikan Tiyatrosu, Clifford Odets, Kışkırtıcı propaganda, Oluşumsal yapısalcılık

Waiting For Lefty: Sample Analysis of Genetic Structuralism

Abstract: The years 1929-1940 are the most striking period in America in terms of social history and culture. The economic crisis, unemployment and famine in this period, also recorded as Greta Depression, caused a collapse especially in the working and lower middle classes. The working class union groups throughout the country questioned the capitalistic system and searched for immediate solutions. The authors, artists and thinkers devoted themselves, and their work of art to support this movement of the working class. Theatre as the most public art of all the other art forms and especially young generation writers staged agitation propaganda plays in the 'Worker's Theatre' groups. *Waiting for Lefty*, which was performed by Clifford Odets, who was an actor in the Group Theatre, in 1935 is considered to be the most effective play that reflects the problems of the period. *Waiting for Lefty* is adopted by workers in various lines of business all over the country immediately after its debut on January 5, 1935, first showing its impact on the national scale and then internationally. The purpose of this study is to analyze this play, which has made its mark in the 1930's in America and brought a worldwide success to both Odets and the Group Theatre, in terms of genetic structuralism (structuralisme génétique).

Keywords: American theatre, Clifford Odets, Agitation propaganda, genetic stucturalism

Makale Geliş Tarihi: 15.08.2018

Makale Kabul Tarihi: 12.11.2018

*) Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı (e-posta: abese@atauni.edu.tr)

I.Giriş

19. yüzyılda gerçekleşen Endüstri devrimi ve kentleşme, özellikle ikinci yarısında hızla gelişen fabrikalaşma, toplu üretimin ve kapitalizmin yükselişi, ekonomik büyümeyi en hızlı gösteren Amerika Birleşik Devletlerinde ekonomik kriz riskini de beraberinde getirmekteydi. 20. yüzyılın başında patlak veren Dünya savaşları bütün dünyada kıtlık ve sefaletle yol açarken, Amerika’da 1929’da Borsanın çöküşüyle birlikte tarihte ‘Büyük Bunalım’ (Greta Depression) yılları olarak kayda geçecek olan dönemi yaşamak zorunda kaldı. Dönemi fırsata çeviren büyük şirketler ve fırsatçı kesimlerin dışında bu dönem belki de Amerikan halkının kıtlıkla karşılaştığı en acı yıllar olmuştur. Kıtlığın bütün halk katmanlarına yansımaları olduysa da en fazla etkisini gösterdiği sınıf alt tabaka ve özellikle işçi sınıfıdır. 1930’lu yıllar olarak da bilinen iki dünya savaşı arasındaki bu dönemin yazar, sanatçı ve düşünürleri toplumda yaşanan haksız kazanç, adaletsizlik, fırsatçılık, sömürü, sınıf ayrımı ve ayrımcılığa karşı düşünce üretirler. Bu dönemde emekçi sınıfını desteklemek amacıyla kurulan ‘Yeni Tiyatro Ligi,’ ‘İşçi Tiyatrosu,’ ‘Solcu Tiyatro,’ ‘Grup Tiyatrosu’ gibi tiyatro grupları kurarlar. Bu tiyatrolarda yer alan Elmer Rice, John Howard Lawson, Philip Barry, Mark Connelly, Lillian Hellman ve Clifford Odets gibi özellikle genç kuşak yazarlar kapitalist sistemi sorgulayan devrimci bir ruhla ve bu sistemin karşısında tek alternatif gibi görünen sosyalizme geçişi öngören çözüm önerileriyle dikkat çekerler. Tiyatro sanatını halkla buluşturan ‘kışkırtıcı propaganda’ (agitation propaganda) türündeki oyunların amacı sanattan çok bilinç oluşturmaya yöneliktir.

Kışkırtıcı propaganda (agit-prop) türündeki oyunlar temel olarak işçi sorunları ve işsizlik, kapitalizmin yıkıcı etkileri, eşitsizlik ve adaletsizlik gibi toplumsal sorunları ele alır. İşçileri grev yapma yönünde kışkırtırken aynı zamanda kapitalist sistemi sorgulayarak karşı bilinç oluşturma yönünde eğitir. Bu haksızlıklara neden olan yalnızca kendi çıkarlarını gözeten kapitalist iş yaşamını, bunu destekleyen toplumsal kurumları ve iktidarı eleştirerek toplumsal ilgi yaratır. Reynolds, kışkırtıcı propaganda oyunları tanımlarken “tiyatrodaki bu kadar güçlü sosyal ilginin sergilendiği başkaca oyun türü yoktur” der (36). 1930’lu yıllardaki işçi tiyatroları Amerika’da halkın ilgisini üstüne çekme konusunda başarılı olmuştur diyebiliriz. Reynolds’a göre “bir milletin ancak birkaç oyun yazarı ve oyunu Odets ve ilk oyunu [*Waiting for Lefty*] kadar eleştirel iliği ve tartışma uyandırabilmiştir” (41). Gerçekten de dönemin kışkırtıcı propaganda türüne damgasını vuran ve türü Broadway’e taşıma başarısı gösteren en önemli oyun, 1935 yılında Clifford Odets’in *Waiting for Lefty* adlı oyunu olmuştur. Mart 1936’da Group Tiyatrosu oyunu Broadway’e taşıma başarısını elde eder. Böylece oyun kendi türünde döneminin en önemli oyunu unvanını kazanır.

II. Oluşumsal Yapısalcılık (Structuralisme Génétique)

Fransız yazar ve düşünür Lucien Goldmann’ın hatlarını belirlediği oluşumsal yapısalcılık (structuralisme génétique) kuramı, kısaca yazınsal bir yapının iç ve dışsal ilişkiler bağlamında bütünsel olarak incelenmesi şeklinde açıklanabilir. Bir yapının iç ilişkileri, anlama aşamasını (dil, biçim, biçem, toplumsal yapı gibi); onu çevreleyen dışsal ilişkileri ise, açıklama aşamasını (yazar, anlatının kaynağı, simgesel anlamlar gibi)

oluşturur. Yapıtın yazıldığı dönemin tarihsel, toplumsal ve siyasal verilerinden yararlanan, toplumun düşünce ürünlerinin yansıtıldığı ve sonuç olarak bir dünya görüşünün sunulduğu böyle bir inceleme yöntemi kuşkusuz toplum-bilimseldir.¹ Zaten yazın-toplumbilimi ve toplumsal eleştiri yöntemleri üzerinde Goldmann'ın oluşumsal yapısalcı yönteminin önemli etkileri vardır.

Goldmann, 1960 ve 70'li yıllarda oluşumsal yapısalcı inceleme yöntemini geliştirirken, bir yapıtın içeriğinin anlaşılır olması için, biçimin anlaşılması gerektiğini savunur. Goldmann, aynı zamanda bireyin sorunlarının yalnızca bireye inerek değil, toplumdaki yola çıkarak araştırılması savını vurgular.² Goldmann'ın kuramı diğer yöntemlere göre:

...öncelikle birleştirici bir şekilde insan eylemleri bütünü ele alması ve bununla birlikte aynı zamanda hem anlaşılır, hem de açıklayıcı olması yönünden iki kat avantajlıdır. Çünkü anlamlı bir yapıtın aydınlığa çıkarılması, bir anlama sürecidir, oysa ki bu yapıtın daha geniş bir yapıyla bütünleştirilmesi bir açıklama sürecidir (Goldmann 81).

Oluşumsal yapısalcı yöntemle irdelenen bir yapıt; okura/izleyiciye, tutarlılık noktasında yakınlığı veya uzaklığı ölçüsünde değer taşıırken, yazarın konumu da bu ölçüde düşünsel bir boyut kazandırabilmesi ile önem kazanır. Bu yaklaşımın belirgin özelliği; yapıt, ideoloji, toplum ve okur arasındaki ilişkileri irdelemek ve bu ilişkileri karşıtlık üzerine kurulu bütünsel ve diyalektik yöntem ile sunmaktır. Diyalektik yöntem, oluşumsal yapısalcı kuramın merkezini oluşturur. Çünkü diyalektik yöntem, yapıtta irdelenen Marksist dünya görüşünün (ideolojinin) hem karşıtlıklarıyla hem de çok yönlü boyutlarıyla sunulmasına olanak verir. Öyleyse oluşumsal yapısalcı yöntem, bir dönemin tarihsel, siyasal, ekonomik ve toplumsal süreçleri ile bu süreçlerin etkisinde yaratılan yapıt arasındaki ilişkileri diyalektik yöntemle ve bütünsel olarak ortaya koymaya olanak sağlar, diyebiliriz.

Oluşumsal yapısalcı yaklaşımda, yazarın ve yapıtın döneminin birbirleriyle karşılıklı etkileşimi yadsınamaz bir gerçektir. Ancak yapıtı çevreleyen dönemin sınırları aşılmalı, dışsal (tarihsel, siyasal, toplumsal, ekonomik) olayların, yapıtta irdelenen dönemin çerçevesinde değerlendirilmesine özen gösterilmelidir. Böylece yapıtın özgünlüğü korunarak ortaya koyduğu bütüncül ve tutarlı dünya görüşüne ulaşılabilir.

¹ Oluşumsal yapısalcı inceleme yönteminde toplum-bilimi ve toplumsal eleştirinin uygulamalı olarak önemini vurgulayan detaylı bilgi için bkz. Tanju İnal. "Oluşumsal Yapısalcı Yazın Eleştirisine Uygulamalı Bir Yaklaşım: Goldmann'dan Racine'i Okurken." FDE 4. *Yazın ve Dilbilim Araştırmaları Dergisi*. Hacettepe Üniv. Fransız Dili ve Edebiyatı Yay: Cilt 1. Sayı 4. Ankara, Kış 1979 (s.s. 61–70).

² Oluşumsal yapısalcı yöntemi yazınsal eleştiriye uygulanan bir toplumbilim yöntemi olarak vurgulayan detaylı bilgi için bkz. *Lucien Goldman: Roman Sosyolojisi*. Derleyen ve Çeviren Ayberk Erkay. Birleşik Yayınevi: Ankara, 2005 (s.74) ve aynı konu üzerine bkz. Lucien Goldman. *İnsan Bilimleri ve Felsefe*. Çeviren Afşar ve Füsün Timuçin. Toplumsal Dönüşüm Yayınları: İstanbul, 1998 (s.s. 148–150).

Kısaca açıklamaya çalıştığımız Goldmann'ın oluşumsal yapısalcı kuramı çerçevesinde, Odets'in *Waiting for Lefty* adlı oyununu incelemeye geçmeden önce, bu yöntemin aşamalarına genel bakışın, ve oyun özetinin faydalı olacağı kanısındayız.

Oluşumsal yapısalcı yöntemle bir yapıt, iki aşamada incelenir:

1. *Anlama Aşaması* (içkin çözümleme)
2. *Açıklama Aşaması* (aşkın çözümleme)

Anlama aşamasında, anlatım teknikleri (dil, biçim, biçem), bakış açısı, uzam, zaman, kişiler, toplumsal yapı ve ilişkiler, metne dönük olarak incelenir. Açıklama aşaması, yazarın öz yaşam öyküsü ve felsefesi, anlatının kaynağı ve simgesel çözümlenmeleri, yani metni çevreleyen göndermeleri içerir. Bu iki aşamanın yapıta uygulaması, hem metne dönük içsel anlatı yerlemlerini belirleyen hem de metni çevreleyen dışsal bağlanımları içeren bütünsel bir dünya görüşünün ortaya çıkmasını sağlar. Yazarın, yapıtın ve diğer alanların tek başına ya da birbirleriyle ilişkileri bu kuramın merkezini oluşturan bütünsel etkin yapılarıdır. Oluşumsal yapısalcı yöntemle incelenen metnin “anlama aşamasında, yapıtın özünü ve iç tutarlılığını bulmak; açıklama aşamasında ise, yapıtı aşan ve çevreleyen toplumsal, siyasal, ekonomik dışsal bağlamlarıyla beliren bütüncül bir dünya görüşünü ortaya çıkarmak ve iç tutarlılığının nasıl oluştuğunu göstermek amaçlanır” (Tilbe 105). Böylece bir anlamda, tamamlayıcı ve bütünleyici nitelikleriyle tutarlılık gösteren bu yapılar, biri diğerini destekleyerek metnin hem anlaşılır hem de açıklanabilir olmasına olanak verir (Beşe 143-158).

III. *Waiting for Lefty*

Waiting for Lefty 5 Ocak 1935'te New York Civic Repertory Theatre'da, New Thatre League'in yayın organı *New Thetare Magazine* dergisinin açtığı en iyi devrimci oyun yarışmasında sahneye koyulur. Odets bu oyunu, bir otel odasına kapanarak üç günde kaleme almıştır. Oyunun konusu olan taksi sürücülerinin grevi Şubat 1934'de geçer. Dönemin işçi hareketi içinde küçük bir olay olmasına rağmen sahnede işlenmesi ve sunumu daha ilk bölümde izleyiciyi konunun içine çekebilmektedir.

Waiting for Lefty taksi sürücüleri birliğinin salonunda geçer. İşçi komitesi toplantısında greve gitme konusunda karar alınacaktır. Komite üyeleri sahnede yarım daire şeklinde oturmaktadır. Oyun, Birliğin başkanı Harry Fatt'in patronların sözcüsü gibi greve gitmenin yanlış olacağı üzerine konuşmasıyla başlar. Alınacak kararda katılımcılar gibi farz ederek izleyicilere doğrudan konuşur. Sahnenin köşesinde Fatt'in silahlı bir adamı hazır bulunmaktadır. Komite üyelerinden biri Fatt'in aksine görüş bildirdiğinde bakışlarını tehditkâr bir şekilde ona doğru yöneltir. Başlangıçta ıslık Fatt'in üzerindedir. İçtiği purosunun dumanını komite üyelerinin bulunduğu bölüme üfler. İzleyiciler arsından seslenmelerde Fatt'in konuşmalarına tepkileri ve Komitenin sözcüsü olarak seçtikleri Lefty Costello'nun beklendiğini anlarız. Lefty toplantıya gecikmiştir. Sonunda komite üyeleri niye greve gitmeleri gerektiğine dair tek tek konuşmaya karar verirler. Altı komite üyesinin beşi birer konuşma yaparlar. Her bir konuşma, geriye dönüş (flashback) tekniği ile konuşmacının evvelce başından geçenleri ve burada olma nedenini açıklayan bir bölümden oluşur. Oyunun sonunda, konuşma yapmayan altıncı

üye Agate sahneye çıkar. Agate'in konuşma yaptığı sırada salona giren biri Lefty'nin öldürüldüğünü bildirir. Agate, doğrudan izleyiciye konuşarak işçiler için 'Eyleme Çağrı'yı (Call to Action) gerçekleştirir.

IV. ANLAMA AŞAMASI (İÇKİN ÇÖZÜMLEME)

A. Anlatım teknikleri:

Yapısal olarak *Waiting for Lefty*, tipik kışkırtıcı propaganda (agit-prop) türünde oyunlarına benzemektedir. Kışkırtıcı propaganda türü oyunlarda birkaç sandalye ve bir masanın olduğu sade bir salon, sınıfının bütün özelliklerini yansıtan ve o sınıfı temsil eden tipler bulunur. Ayrıca bu oyunlar bölümlerden (episodes) oluşur ve her bölümün sonunda eyleme çağrı (call to action) yapılır. İşçi hakları, işçi-patron zıtlaması, işsizlik, kapitalizmin eleştirisi gibi işçi sınıfını ilgilendiren güncel politik bir konular ele alınır. Ayrıca bu tür oyunlarda sanatsal kaygı aranmaz çünkü amaç sanatı bir silah gibi kullanarak çözüm önerileri sunmak, sınıfsal bilinç oluşturmak ve kapitalist sisteme başkaldırı sağlamaktır. *Waiting for Lefty*, belirli bir mekânda geçer, sahne sade bir toplantı salonudur. Olay örgüsü taksi sürücülerinin grev kararı almaları üzerine bölümlerden oluşur. Oyun kişileri tip olma özelliğine yakın görünür hatta kullanılan isimler semboliktir. Ayrıca izleyiciye doğrudan hitap etme ve oyuna dâhil etme gibi teknikler de kışkırtıcı propaganda özellikleridir. Bu yapısal benzerliklere rağmen oyunu tipik bir kışkırtıcı propaganda türü olarak değerlendiremeyiz.

Waiting for Lefty'nin konusu 1934 yılındaki New York taksi sürücülerinin grevidir. Konu güncelliğini yitirmiş olmasına rağmen işleniş bakımından diğer iş kollarında çalışan ve hak arayan bütün emekçilere örnek olacak biçimde sunulur. Odets, konuyu işverenlerin hak tanımaz tutumu, dürüst olmayan sendika liderleri, işçi haklarını hiçe sayan kurumlar ve iktidar gibi her dönemde yaşanan adaletsizliklere vurgu yaparak inceler. Ayrıca oyunun bölümlerinde farklı kesimlerden haksızlığa uğrayarak taksi sürücülüğüne başlayan kişileri de dâhil ederek konuyu daha da geniş açığa taşır. Böylece oyun kişileri tipik kışkırtıcı propaganda oyunlarından farklı olarak değişen ve gelişen karakter özellikleri gösterir. Örneğin 'Joe ve Edna,'nın sahnelendiği ilk bölümde Joe, greve gitme konusunda kararsızken onu cesaretlendiren ve düşüncesini değiştiren karısı Edna'dır. Birbirlerine âşık iki gencin öyküsü olan 'Sid ve Florrie' bölümünde ekonomik zorluklar nedeniyle birleşme ümidi kalmayınca eyleme çağrı yerine romantik bir sonla sarılıp ağlamaları kışkırtıcı propaganda oyunlarında beklemediğimiz sanatsal özellik yansıtır. Böylece kişiler tip olma özelliğini aşarak karakter özelliği gösterirler. Yani tipik kışkırtıcı propaganda oyunlarda gördüğümüz bölüm sonlarında bir 'eyleme çağrı' yoktur, 'eyleme çağrı' oyunun sonunda Agate'nin konuşması ve grev kararının verilmesine saklanır. Ayrıca oyun yalnızca bir iş kolunda grevi desteklemek amacıyla değil, bir yarışma amacıyla yazılmıştır, işçiler tarafından değil profesyonel oyuncular tarafından sahnelenir, izleyicileri de toplumun her kesiminden kişilerdir. Bu anlamda *Waiting for Lefty*, tipik kışkırtıcı propaganda türü özelliklerini aşar ve hem konusunun işlenişi hem de sanatsal yönüyle toplumsal eleştiri temelinde değerlendirilebilir.

B. Anlatının bakış açıları:

Oyunda her bölümün ayrı bir öyküsü vardır ve farklı bir toplumsal soruna vurgu yapar. Komite üyelerinin geriye dönüş sahneleriyle izlediğimiz bölümlerde Odets, grev çerçevesinde aslında toplumda yaşanan sorunları karakterlerin duygu ve değer yargılarıyla yansıtır. Örneğin ‘Joe ve Edna’ (Joe and Edna) adlı ilk bölümde, taksi sürücüsü Joe’nun eve girer girmez ilk sözleri: “Eşyalar nerede, hayatım? ve karısı Edna’nın yanıtı: “Götürdüler. Taksitleri ödenmemiş” (*Waiting For Lefty* 7-8) olur. Daha sonra karısı Edna’yla aralarındaki konuşmadan çocukların akşam yemeğini kaçırdığını anlamasınlar diye erken yatırıldığını anlarız. Edna: “Bağırma! Yemek vaktini kaçırdıklarını anlamasınlar diye çocukları erken yatırdım” (*Waiting For Lefty* 8). Odets yine dönemin belirgin özelliği olan ailenin içinde bulunduğu soruna vurgu yapmaktadır. Yazar, karakterini önce dönemin toplumsal sorunlarıyla yüzleştirirken, böylece izleyiciyi de tanıdığı, bildiği toplumsal gerçeklerle oyunun içine alır. Ekonomik baskılar nedeniyle eşler arasındaki tartışma ve ayrılma tehditleri de izleyicinin bizzat yaşamıyorsa en yakınlarından sıkça tanık olduğu bu dönemin belirgin özelliğidir. Grev konusu bu sorunlara bir çözüm yolu olarak Edna’dan gelir. Hatta Joe’nun tereddütle “beni canlı görmek istemiyor musun? sorusuna karşılık Edna kararlı ve serttir: “Hayır ...Görmek istediğimi sanmıyorum, Joe. Eğer parmağımı kıpırdatıp bir şeyler yapmazsan hayır, sanmıyorum. Umurumda bile değil” (*Waiting For Lefty* 10). Bölümün sonunda Joe karısına hak vererek düşüncesini değiştirir ve greve gitmenin tek çare olacağı konusunda karar alır.

‘Laboratuvar Asistanı Bölümünde’ (Lab Assistant Episode) Miller, bir kimya laboratuvarında hizmetli olarak çalışmaktadır. Patronu Fayette, Dr. Brenner’in geliştireceği kimyasal silah (zehirli gaz) üretiminde onu izleyerek gizlice kendisine rapor etmesi için görevlendirmek ister. Hatta bu iş için maaşına 30 dolar ek zam önermesine rağmen Miller, buradan atılmayı göze alarak işin doğası gereği onurunu zedelemek yerine taksi sürücülüğüne geçer. Savaşta kullanılacak olan kimyasal gaz üretimine karşı olduğunu bildiren Miller’e Fay’in yanıtı çarpıcıdır: “Eğer büyük işler, insan yaşamı için duygusal boyutta düşünülürse, hiçbir büyük iş gerçekleşemez” (15). Bu bölümde Odets, yine dönemin özelliği olan 2. Dünya Savaşı’nın hazırlıklarına Fayette yoluyla iş yaşamının bakış açısını sunar. İşçi sınıfının haysiyet ve onuru, insancıl değerlere bağlılığını da Miller aktarır: “Geçen Savaşta [I. Dünya Savaşı] 12 milyon kişinin öldüğünü ve 20 milyon kişinin yaralı ve kayıp olduğunu söylüyorlar... Casusluk benim işim değil, Mr Fayette... Zehirli gaz üretmek Amerikalılar için midir? (15-17). Birbirlerine âşık iki gencin öyküsünü anlatan üçüncü bölümde Florrie ve Irv uzun yıllar nişanlı kaldıktan sonra ekonomik olanaksızlar nedeniyle evlenemeyeceklerini anlarlar ve ayrılmak zorunda kalırlar. Bölümün sonunda parkta birbirlerine sarılarak ağlamaları hem romantik hem de son derece etkileyicidir.

‘Emek Casusu’ Bölümünde (Labor Spy Eşisode) en önemli konu, Fatt tarafından grevi kırmak için tutulan casusun öz kardeşinin de taksi sürücüleri arasında bulunması ve kardeşini ele vermesidir. Burada vurgulanan mesaj ise işçi kardeşliğinin biyolojik kardeşlikten daha önemli olmasıdır. ‘Stajyer Doktor’ Bölümünde (Interne Episode) başarılı bir hekim olan Dr. Benjamin, çalıştığı hastanenin ekonomik tedbirleri nedeniyle

yönetim tarafından işten çıkarılır. Dr. Barnes, durumu Benjamin'e iletirken aralarında geçen konuşmalardan aslında işten çıkarmanın yalnızca ekonomik nedenlere bağlı olmadığını, yerine bir Senatörün yeğeni olan acemi bir doktorun alınacağını öğreniriz. Bu bölümde sınıf ayırımı, ırkçılık, kapitalizmin acımasız yüzü ele alınmaktadır. Sonuçta Dr. Benjamin'de yaşamını taksi sürücülüğüyle kazanmaktadır. Odets, Dr. Benjamin'in öyküsüyle taksi sürücülüğü sorunlarını aşarak hem dönem hem de toplumsal sorunlara vurgu yapar.

Oyunun sonunda komite üyesi Agate, artık Lefty'yi beklemeye gerek olmadığını, greve gitmenin gerekliliğini anlatırken salona giren birisi Lefty'nin öldürüldüğünü bildirir. Oyunda gerçek anlamda 'eyleme çağrı' yine Agate'nin sözleriyle gerçekleşir:

“Duydunuz mu beyler, duydunuz mu? Kahretsin, beni dinleyin! Omuz omuza! MERHABA AMERİKA! MERHABA. BİZLER İŞÇİ SINIFININ RÜZGÂR KUŞLARIYIZ. DÜNYANIN İŞÇİ SINIFI... KEMİKLERİMİZ VE KANIMIZLA! Öldüğümüzde dünyayı değiştirmek için neler yaptığımızı görecekler. Tanrım bizi parçalara ayır. Hak olan için öleceğiz! Küllerimizin olduğu yere meyve ağaçları dakin! (izleyiciye): Eh, öyleyse yanıt nedir? Hep birlikte: GREV, GREV GREV!!!” (31).

C. Zaman

Oyunun öyküleme zamanı, 5 Ocak 1935'tir. Öykü zamanı ise New York taksi sürücülerinin grevi Şubat 1934'te gerçekleşmiştir. Geriye dönüş sahnelerinin de ayrı ayrı zaman dilimleri olsa da bir bütün olarak Büyük Bunalım yıllarında (1929–1935) geçer. Oyunda şimdiki zamanın kullanımı, okurun olayları yaşıyormuş gibi anlatının içine girmesine olanak sağlar.

D. Uzam

Waiting For Lefty, taksi sürücülerini birliğinin salonunda geçer. Oyunun olay örgüsü bu salonda gerçekleşmesine rağmen, izleyici geriye dönüş sahneleriyle ev ortamına, parka, patron odasına ve hastane ortamına taşınır. Oyunda farklı uzamların varlığı çeşitli toplumsal kesimlerde benzer sorunların yaşandığına vurgu yapmaktadır. Ayrıca kullanılan uzamlar sayesinde oyun, boyutlarını da genişleterek geniş açıdan emekçi sınıfını temsil niteliği kazanır.

E. Kişiler

Oyun Fatt'in grevi kırma yönünde doğrudan izleyiciye konuşmasıyla başlar; “Yanlış yoldasınız, okuma bilen herkes bunu da bilir. Tekstil işçilerinin grevine bakın-aslanlar gibi çıktılar ama kuzu gibi geri döndüler” (*Waiting For Lefty* 5). Böylece daha oyunun başında Fatt, tarafını belli etmiştir. Salonun köşesinde bekleyen silahlı adamı da bu taraflılığın anlaşılmasına destek sağlar. Fatt, Fay, Fayette gibi aynı işlevle ve değişik isimlerle diğer bölümlerde de karşımıza çıkmaktadır. Komite üyeleri Joe, Miller, Sid, Dr. Benjamin ve Agate'dir. Edna, Florrie, Clayton ve Dr. Barnes diğer önemli kişilerdir.

F. Toplumsal yapı ve ilişkiler

Waiting For Lefty özelde ‘Büyük Bunalım’ yıllarını ele alır. İki Dünya Savaşı arasındaki bu dönemde yaşanan kıtlık, eşitsizlik, adaletsizlik ve fırsatçılık gibi konular üzerine toplumsal eleştiri izlekleri dikkat çekmektedir. Genelde ise Amerikan toplumunun giderek maddeci bir yapıda geliştiği, insani değerlerden ve değer yargılarından uzaklaştığı üzerinde durulmaktadır. Kapitalist sistemin, materyalizmin ve kısmen Birinci Dünya Savaşının, öncelikle işçi sınıfı sonrasında aile ve bireyler ve dolaylı olarak toplum üzerinde yarattığı yıkıcı etkileri, her bir bölüm ve kişiler aracılığıyla sahnelenir. Yazar, toplumsal sorunlara karşı açık bir çözüm önerisinde bulunmaz, oyunun sonunda gerçekleşen (grev çağrısı) başkaldırı, sistemin değişmesine yönelik olmaktan çok mevcut düzen içinde daha iyi bir dünya kurmak anlamında okunabilir.

V. AÇIKLAMA AŞAMASI (AŞKIN ÇÖZÜMLEME)

A. Yazarın Özyaşamöyküsü ve felsefesi: Clifford Odets, 18 Temmuz 1906’da Pennsylvania’da, Yahudi kökenli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. On yedi yaşında, aktör olarak yaşamını sürdürmek üzere okulu bırakır. 1934’te Amerikan Komünist Partisi’ne katılır ve 1935’te ünlü *Waiting For Lefty* adlı yapıtının sahnelenmesine kadar, Group Tiyatrosu (Group Theatre)’nda aktör olarak hizmet verir. *Waiting For Lefty* ile bir anda yıldızı parlayan Odets, Amerika’nın önemli oyun yazarları arasına girer. Böylece Odets’in aktörlük yaşamı bu oyunla son bulur ve yaşamının sonuna dek kariyerini oyun yazarı olarak sürdürür. Ünlü oyun yazarı, 1963’te elli yedi yaşında kanser hastalığına yenik düşerek yaşamını yitirir (Beşe 155). Kariyerine Grup Tiyatrosunda oyuncu olarak başlayan Odets, *Waiting For Lefty* ile “döneminin sesi, dönemin acil gereksinimlerini, kendisinin tahmin edeceğinden bile fazla yansıtabilen” (Clurman 113) bir oyun yazarı olur.

B. Anlatının kaynağı:

1930’lu yıllar, Amerika için Büyük Bunalım (Great Depression) yıllarıdır. Ekonomideki bozukluk, toplumda yaşanan eşitsizlik ve düzensizlikler, I. Dünya savaşının olumsuz etkileri her alana olduğu gibi sanata da yansır ve “*sanat sanat içindir*” anlayışı yıkılarak, “*sanat bir silahtır*” parolası benimsenir. Özellikle genç kuşak yazar, düşünür ve sanatçılar, yazın ve sanat alanında kendilerini Marksist ideolojinin egemen olduğu yapıtlar üretmeye adanır. Böylece kapitalist sistemin sorgulanması ve değiştirilmesi yönünde savaşım verilir. Dönemin sosyalist veya komünist olarak adlandırılan bu oyun yazarları, Marksist felsefe etrafında bir bütün halinde hareket edilirse, sosyal değişimin gerçekleştirilebileceğine inanırlar. Amerika’da, tiyatro bağlamında, halkın değişik katmanlarına ulaşabilmek için Marksist ideolojiye dayanan ve sosyal bilinç aşıl原因, sentez bir oyun yaratmak için 50 Dolar ödüllü bir yarışma açılır. Dönemin genç devrimci oyun yazarı olan Clifford Odets’in *Waiting for Lefty* adlı yapıtı, bu sentezi başarıyla gerçekleştirir. Yazarın “Oyunları doğrudan, sahnede hayatları göz ardı edilen ya da karikatürize edilen kesime hitap eder” (Smiley 80). Odets’in çağdaşlarından en önemli farkı ise, döneminin basmakalıp grevci, kışkırtıcı-propaganda oyunlarından çok, toplumsal eleştirilerini-sanatsal yönünü de kullanarak-yansıtmaları ve

siyasal öğretinin yanı sıra, insancıl boyutu da önemsesidir (Beşe 143-158). Yazar, döneminin tipik grev yanlısı kışkırtıcı-propaganda oyunlarını aşar ve “sanatını sanat için yaratmak amacıyla, insanları ve sorunlarını derinden işler” (Reynolds 91).

C. Simgesel çözümleme:

Kışkırtıcı-propaganda oyunlarının bir özelliği de mesajlarını simgesel anlatım yoluyla iletmektir. *Waiting For Lefty*'de kişilerin isimler semboliktir. Belki de en önemli simge oyuna adını da veren Lefty'dir. Lefty, solcu anlamına gelir ve sol görüşü, Marksizmi sembolize eder. Oyunda hiç varlık göstermeyen Lefty, işçi komitesi sözcüsü ve lideridir. Lefty'nin oyunun sonunda öldürülmüş olması ise simgesel olarak eyleme ya da harekete geçmek için bir liderin beklenmemesi gerektiği, herkesin bu anlamda liderlik vasfına sahip olması gerektiğidir. Patronların ve dolayısıyla kapitalizmin temsilcisi olan (diğer bölümlerde Fay ya da Fayette olarak da karşılaştığımız) Harry Fatt, ismin sembolik olarak çağrıştırdığı gibi şişman, “iyi besili ve kendine güvenen” (*Waiting For Lefty* 5) bir tiptir; Joe ise, Amerika'da herkes (everyman) anlamına gelen sıradan bir isimdir. Oyunda renkler de simgesel anlamlar taşır. Fayette'nin işçileri aşağılamak ve tehdit etmek için sıkça kullandığı ‘kızıl,’ komünizmi sembolize etmekte, sarı ise korkak ve sahte anlamına gelmektedir. Odets, kızıl sözcüğüne anlam yüklemeyi Joe vasıtasıyla yapar: “Ama yaşamınız için savaşmak sizi korkutmadıkça, bu kızıl lafının sizi korkutmasına izin vermeyin (7). Buradan anlaşılan kızıl kelimesi ile yaşam için mücadele vermek aynı anlama çıkmakta, yani kızıl, yaşam için savaşım vermektir.

VI. Sonuç

Waiting for Lefty Amerika'da ‘Büyük Bunalım’ döneminin toplumsal sorunlarına ışık tutan ve etkisini geniş kitlelere duyurabilen en önemli oyunların başında gelmektedir. Dönemin tipik kışkırtıcı propaganda türüne benzerlikleri yanı sıra bu türü aşar ve hem sanatsal başarısıyla hem de duygusal boyutuyla toplumsal eleştiri alanına yeni bir ses kazandırır. Odets, kışkırtıcı propaganda türünü sanatla birleştirerek bir yandan toplumsal sorunlara karşı duyarlılığın gerekli olduğunu, bu sorunları aşmada birlik olma düşüncesini vurgularken öte yandan toplumun çeşitli kesimlerinden Joe, Edna, Dr. Benjamin Miller ve diğer karakterlerin iç ve dış dünyalarını inceleyerek herkesi ilgilendiren ortak duygu ve değerleri sanatsal açıdan izleyiciye sunar. *Waiting for Lefty*'i döneminin en iyi oyunu kılan, Broadway'de sahnelenme başarısı sağlayan ve ulusal ve uluslararası etki yaratan etkenlerin altında yatan gerçek de oyunun bu çok yönlü estetik zenginliği olmalıdır.

Kaynaklar

- Beşe, A., “Clifford Odets'in *Awake and Sing!* Adlı Yapıtına Oluşumsal Yapısalcı Bir Yaklaşım,” KKEFD, Sayı 14, Erzurum, 2006.
- Clurman, Harold, *The Fervent Years: A Story of the Group Theatre and the Thirties*, New York, Alfred A. Knopf.; yeniden basım Harcourt, 1975.
- Goldmann, Lucien. *Roman Sosyolojisi*. Derleyen ve Çeviren Ayberk Erkay. Ankara: Birleşik Yayınevi, 2005.

Odets, Clifford, *Six Plays*, Methuen, London, 1987

Reynolds, R.C. *The Development of the American Social Drama in the Thirties*. New York: The Whitston Publishing Company, 1986.

Smiley, Sam. *The Drama of Attack: Didactic Plays of the American Depression*. Columbia: University of Missouri Press, 1972.

Tilbe, Ali. "Albert Camus'nün *Veba (La Petse)* adlı Romanına Toplumbilimsel Bir Uygulama." *Edebiyat ve Toplum Sempozyumu*. 4-5 Haziran 1999. Gaziantep: Ankara Üniversitesi Tömer Yay, Aralık 1999.